

УДК 314.622.44

ОЛЕНА СТРЕЛЬНИК,

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Полтавського інституту економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини "Україна"

Соціальна стигматизація мономатеринських сімей

Анотація

Метою статті є аналіз дискурсивного характеру соціальної стигматизації мономатеринських сімей. Під мономатеринською сім'єю автор розуміє очолювану матір'ю сім'ю з дітьми безвідносно до причин походження такої сім'ї.

Категорія "одинокі матері" історично мала негативні конотації, пов'язані з ідеологією гендеру, жіночої сексуальності та нормативною вимогою щодо зв'язку і суворості послідовності шлюбності, сексуальності та прокреації. У контексті сучасних процесів плюралізації моделей шлюбу, сім'ї та батьківства соціальне сприйняття явища одинокі материнства змінилося у бік більшої терпимості. Однак загалом розмежування між "нормальними" нуклеарними сім'ями і "неповноцінними" сім'ями збереглося. Отже, сім'ї одинокі матері часом розглядають як загрозу суспільній стабільності на підставі виховання у такій сім'ї дітей у "неповноцінному" сімейному середовищі. Логіка таких звинувачень призводить до індивідуалізації соціальних проблем і перекладання на жінку відповідальності за ті проблеми життєдіяльності сім'ї, які насправді мають соціальне походження. Іншим поширеним дискурсом є тоталізувальний опис одинокі матері у категоріях залежності від державної та соціальної підтримки.

Ключові слова: мономатеринська сім'я, одинокі матері, неблагополучна сім'я, неповна сім'я

Мономатеринська сім'я = неблагополучна сім'я? Постановка проблеми

У державному, академічному та медійному дискурсах “неблагополучну сім'ю” розглядають як причину формування чи не всіх форм соціальних відхилень у поведінці дітей та підлітків.

Існують два основні підходи до класифікації “неблагополучних сімей”, які умовно можна назвати функціональним і структурним. Функціональний підхід визначає сімейне неблагополуччя як нездатність сім'ї з різних причин виконувати свої виховні функції стосовно дітей. Проте надзвичайно поширеним є структурний підхід, що визначає сімейне неблагополуччя за ознакою складу сім'ї. За такого підходу “неповні сім'ї” за умовчанням вважаються нещасними та небезпечними для суспільства.

У вітчизняних соціологічних працях “вади неповної сім'ї” почали аналізувати на початку 1980-х років, у період активної пропаганди стабільності шлюбу. Нині офіційний дискурс не змінився: на неповну сім'ю продовжують списувати всі проблеми з поведінкою дітей та підлітків. Більшість дослідників – психологів та педагогів – розглядають “неповну сім'ю” як різновид неблагополучної, а вихідців з таких сімей – як групу ризику, підкреслюючи ускладненість адаптаційних процесів, схильність до девіацій, делінквентних установок і проявів асоціальної поведінки, а також низький рівень соціальної відповідальності порівняно з вихованцями повних сімей. Натомість не існує можливості підрахувати, скільки дітей проживають у таких сім'ях, а тим паче порівняти частоту проблем у дітей, які виховуються у повних і в неповних сім'ях [Гурко, 2003: с. 84–85]. За сучасних умов “повнота” сім'ї не завжди є гарантією її благополуччя, так само як “неблагополуччя” не є сутнісною ознакою “неповних” сімей.

Отже, *метою моєї статті є аналіз дискурсивного характеру соціальної стигматизації мономатеринських сімей*. Під мономатеринською сім'єю розумітиму очолювану матір'ю сім'ю з дітьми безвідносно до причин походження такої сім'ї (позашлюбне народження, розлучення чи овдовіння). Відповідно до цього, термін “одинокка мати” буде вживатися ширше за його правове тлумачення. Нагадаю, що згідно із законодавством України одинокою вважається мати, дитина якої народжена поза зареєстрованим шлюбом. У цій статті поняття “одинокка мати” вживатиметься у значенні “мати, яка фактично виховує дитину (дітей) самостійно”. Зазначу, однак, відносність цього терміна, адже група “одинокких матерів” є негомогенною, наприклад, дехто виховує дитину без жодної підтримки, дехто – за підтримки близьких родичів.

Важливим у наукових розвідках є опрацювання відповідної дестигматизувальної термінології. У європейській соціології та демографії термін “монобатьківська сім'я” почали вживати з 1980-х років у відповідь на невдоволення амбівалентністю та некоректністю оцінних категорій “неповна сім'я”, “сім'я, що розпалася”, “неповноцінна сім'я”. Наприклад, деякі автори в 1960-х роках кваліфікували як “роздроблені” ті сім'ї, де мати була авторитарним лідером, а батько виконував функції аутсайдера. Недотримання традиційних норм, на їхню думку, ставило під загрозу процес соціалізації дітей